

Malmö högskola
Lärarytildningen
Skolutveckling och ledarskap

Magister examensarbete

Tidiga och förebyggande samtal

Early and preclusive dialogues

Helena Byrlén - Ströbeck

Specialpedagogisk magister examen
2007-06-05

Handledare: Lena Lang
Examinator: Ingrid Sandén

Malmö högskola
Lärarytbildningen
Skolutveckling och ledarskap
Specialpedagogik magister examen 20 p
Våren 2007

ABSTRACT

Byrlén-Ströbeck Helena (2007) Tidiga och förebyggande samtal (Early and preclusive dialogues) Specialpedagogisk magister examen, 20 p.

Syftet med arbetet var att undersöka vilka samtalsformer som används för att ge barn specialpedagogiska förebyggande och tidiga insatser. Jag vill belysa olika former av samtal det vill säga åskådliggöra olika förgreningar och inriktningar på samtal som sker i barns vardagliga miljöer.

Metoden är en kvalitativ forskningsintervju som bygger på sju yrkesverksammas bilder av sina arbetssätt med samtal i sitt dagliga yrkesverksamma liv.

Sammanfattningsvis visar resultaten av min undersökning att samtliga intervjupersoner arbetar medvetet med samtal av olika former för att förebygga och ge tidiga insatser till barn och deras familjer.

Nyckelord: förebyggande och tidiga samtal

Helena Byrlén-Ströbeck

Handledare: Lena Lang
Examinator: Ingrid Sandén

FÖRORD

Jag vill rikta ett varmt tack till alla mina respondenter. Tack för att ni alla hann få in tid och svarade på alla frågor.

Jag vill också framföra ett stort tack till alla barn, föräldrar och kollegor som jag arbetat med under årens lopp. Utan mötet med er hade jag aldrig kunnat utveckla mitt yrke och forska inom specialpedagogiken.

Jag vill framföra ett stort tack till min handledare Lena Lang, som genom sina kunskaper och stora tålamod gett mig inspiration att skriva.

Ett stort tack till min mamma och pappa som gav mig inspiration att utvecklas under hela min uppväxt och även i vuxen ålder studera vidare vid högskola.

Tusen tack riktas till min man och mina barn för ert tålamod och ert stöd i vardagen.

INNEHÅLL

1	INLEDNING	9
1.1	Bakgrund	9
1.2	Samtal	9
2	SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	11
3	LITTERATURGENOMGÅNG	13
3.1	Hur vi lär oss samtala	13
3.2	Empati	13
3.3	Hur barn lever idag	13
3.4	Specialpedagogiska samtal	14
3.5	Samtalsprogram internationellt sett	15
3.6	Styrdokument	15
3.7	Samtalsmiljöer för barn och föräldrar	16
4	TEORIER OM SAMTAL	17
4.1	Teorier om kring barn	17
4.2	Batesons social systemteori	17
4.3	Teorier om specialpedagogisk handledning	18
4.4	Gjems forskning kring sociala system	19
4.5	Handledning - en vuxenlek	19
5	METOD	21
5.1	Allmänt om metoder	21
5.2	Metodval	22
5.3	Undersökningsgruppen	22
5.4	Svarsfrekvens och bakgrundsfrågor	23
5.5	Etik	23
5.6	Validitet	24
6	RESULTAT	27
6.1	Samtalsmetoder	27
6.2	Samtal med föräldrar	28
6.3	Handledningssamtal	29
6.4	Samverkansparter	30
6.5	Samtal med barn	32
6.6	Framtidsvisioner	32
6.7	Samtalsmiljö	33
6.8	Sammanfattning av resultat	33

7 DISKUSSION	35
7.1 Övergripande analys	35
7.2 Specialpedagogiska samtal	35
7.3 Samtal med föräldrar	37
7.4 Svåra specialpedagogiska samtal	38
7.5 Specialpedagogiska utbildningssamtal	38
7.6 Miljöer för samtal	39
7.7 Resultatkonsekvenser för praktiken	41
7.8 Kritisk granskning samt förslag till fortsatt forskning	42
8 REFERENSER	45
9 BILAGA	47

1 INLEDNING

Den mänskliga kommunikationen börjar redan i moderlivet där kommunikationen med yttre världen sker genom rörelse och ljudintryck. För att sedan utveckla tankar och språk använder vi anknytningen som kommunikation med våra nära vårdnadshavare. Detta för att skapa tilltro, tillit och kommunicera. Denna anknytning är grunden för den kommunikativa leken i vilken vi övar, prövar och försöker att skapa kommunikation med vår omvärld. Lek utvecklar våra tankar och sekvenser som leder till jollerljud som förstärks av vår omgivning och blir till ord. Orden blir vårt kommunikativa språk med stöd av gester, ögonkontakt och beröring. Denna lek under barndomen ger människan möjligheter att våga pröva på saker, leka med tankar och erfarenheterna av lek ger oss förutsättningar att utveckla kommunikationen till att läsa och skriva. Människan behöver dessa erfarenheter för att samtala och lyssna Åm (1993). Jag vill genom detta arbete belysa vilka professionella samtal som barn och deras föräldrar har tillgång till i vardagens offentliga miljöer och då främst för barn som är under sex år.

1.1 Bakgrund

Under hela mitt yrkesverksamma liv har jag arbetat med specialpedagogiska insatser av varierande slag och inom flera olika miljöer både inom familjecentral, förskola, grundskola, skoldaghem och fritidshem samt hos dagbarnvårdare och inom habiliteringen. Inom alla yrkesprofessionerna har mitt huvudsakliga uppdrag kunnat delas in i tre olika arbetsmoment, handledning till personal och föräldrar, utbildning till barn och föräldrar, handledning och utbildning till personal inom förskolan samt skola och ledning.

Mina arbetsuppgifter har alltid byggt på en värdegrund med helhetssyn, inkludering och demokrati.

Under årens lopp har jag arbetat med de lagar och förordningar som gett mig uppdraget inom det specialpedagogiska yrket att bedriva uppsökande och förebyggande arbete samt att genomföra själva insatserna. Detta har skett genom handledning, ledning och utvecklingsarbete.

Uppdraget att bedriva en uppsökande och förebyggande verksamhet finns i samtliga de lagar som barn berörs av under hela sin barndom. Det vill säga skollagen, socialtjänstlagen samt hälso- och sjukvårdslagen. Det har varit ytterst skiftande arbetsuppgifter och de har genomförts på många olika sätt men det väsentliga har alltid varit kommunikation i form av samtal.

Detta är en utgångspunkt som påverkar mig så att jag nu vill undersöka vilka samtalsformer som man arbetar med i förebyggande och tidiga specialpedagogiska insatser.

1.2 Samtal

Det specialpedagogiska samtalets betydelse för utveckling, förändring och samverkan framstår som en komplex och tvärvetenskaplig problematik. Samtalets olika former ger möjligheter för professionella yrkesgrupper som arbetar med yngre barn, från nyfödda barn och fram till förskoleklasstarten vid sex års ålder, läroplan för förskola (1998).

Samtalsformer som exempelvis bedrivs inom handledning ger möjligheter att leka med tankar och idéer som sedan ger tillgång till kunskaper och medvetenhet för

samtalsparterna i deras dagliga arbete, ett lekande med tankar som Åm (1993) tydliggör i sin forskning.

Detta anser jag följer människan under hela livet och det är inom handledningssamtal enligt min mening som vi vuxna får leka med tankar och leka med nya processer för att utvecklas som människor. Det är när vi vågar pröva och reflektera inom nya tankebanor som vi utvecklas och kan arbeta vidare med ny energi och kraft.

Mitt forskningssyfte är att jag vill undersöka vilka samtal som förekommer i det tidiga och förebyggande specialpedagogiska samtalet kring barn. Jag vill ta reda på vilka samtalsformer man har tillgång till i arbetet med barn och tidiga samt förebyggande specialpedagogiska insatser.

Jag kommer att studera frågan bland annat genom Bladini (2004) som tar upp frågorna kring specialpedagogens roll som handledare. Bäckström (2006) som lyfter fram hur barn lever idag med vetskap om sitt ursprung och sin familj, vilket ger barn trygghet och god självbild.

Finns det tillgång till samtalspartners, samtal, handledning, rådgivning, spontana samtal i den dagliga yrkesutövningen? Hur gör professionella för att följa lagstiftning inom Socialtjänstlag, Hälso- och sjukvårdslag samt i Skollagen angående förebyggande insatser (Svensk facklitteratur, 2005).

2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Med förebyggande insats menar jag i detta forskningsarbete, är att förhindra att barn far illa och förhindra att de lever i uppväxtmiljöer som är direkt skadliga för dem. En förebyggande insats kan exempelvis vara att mor och den ofödda babyn mår bra både fysiskt och psykiskt. Att det finns tillgång till samtal, rådgivning och utbildning innan barnet är fött. Den tidiga insatsen, alltså den riktade insatsen sker i form av samtal, utbildning och stöd till familjen. Den tidiga insatsen sker under förskoleåldern, det vill säga 0- 6 års ålder och är individuellt utformad efter varje barns behov och möjligheter.

Det finns ytterligare en dimension till av förebyggande insatser gällande barn, där förebyggande och tidiga insatser sker individuellt. Det kan gälla språkligt stöd i den yngre förskoleåldern som lägger grunden för den språkliga medvetenheten. Detta leder i sin tur till en god läs- och skrivinlärning i skolan. Att i samarbete med vårdnadshavaren samtala och tillsammans arbeta med språklig medvetenhet är en tidig och förebyggande insats.

En annan förebyggande och tidig insats är att genom föräldrautbildning och samtal i föräldragrupper lära sig hur man som vårdnadshavare hjälper sitt barn att växa upp utan hot och våld. Att vårdnadshavare får redskap i form av kommunikation och samtal med sitt barn istället för att hota och slå sitt barn.

Skillnaden mellan begreppen förebyggande och tidiga insatser som jag använder i denna uppsats är att, med förebyggande insatser avses insatser riktade till alla barn och vårdnadshavare. Detta kallas ibland för generella insatser, av professionella yrkesutövare som är verksamma inom hälso- och sjukvård, förskola samt socialförvaltning. Tidiga insatser är till för de barn och vårdnadshavare som finns i en riskzon. Den riskzon där de professionella yrkesutövarna befarar att barn och vårdnadshavare kan fara illa, vilket benämns som en riktad insats med tidiga samtal som ett arbetsredskap.

Syftet med detta arbete är att undersöka vilka samtalsformer som används för att ge barn specialpedagogiska tidiga och förebyggande insatser.

Följande frågeställningar i anslutning till syftet är:

- Vad innebär tidiga och förebyggande insatser
- Hur sker tidiga och förebyggande specialpedagogiska insatser genom samtal
- Vilka samtalsmiljöer och arenor finns för barn och deras familj

3 LITTERATUR GENOMGÅNG

I min litteraturgenomgång tar jag upp styrdokument för professionella som arbetar med barn samt hur en del forskare ser på barn och barns miljöer. Vidare uppehåller jag mig kring hur professionella behöver samtala med varandra för att de ska kunna stödja barn och deras familjer i sin tur, genom samtal.

3.1 Hur vi lär oss samtala

Processen i att lära oss samtala vill jag knyta an till lekforskning via Åm (1993) som forskar kring barns lek. Hon skriver att i småbarnsforskningen har psykologiska och pedagogiska infallsvinklar hittills varit vanligast.

Hennes forskning har ett tvärvetenskapligt synsätt på barns lek och innefattar både filosofi, lingvistik, djuppsykologi och socialantropologi, Åm skriver:

Leken är som en särskild form av upplevelse kom närmast att bli en infallsvinkel till frågan om vilken mening leken har för de lekande själva. I det ljuset visade sig leken vara en slags resa på det inre planet, ett överskridande av gränser mellan olika medvetande skikt. Här anknöts begreppet mening till det mänskliga behovet av djupa känslomässiga upplevelser, också gemenskapsupplevelser, på ett plan där maktkampen inte gäller och där utveckling är det väsentliga (a.a., s.145).

Hon menar att det är en metakommunikativ kommunikations signal som gör ett meddelande, en handling, som uttrycks i lek. Lek är ett samspel i kommunikation och är grunden vi alla människor behöver för att utveckla social kommunikation. Därför använder vi lek i den livsviktiga inläringen och utvecklingen av oss som människor. Signaler och uttryck som vi ger ifrån oss blir efter samspel med andra en handling och denna leder till vidare utveckling och kommunikation.

3.2 Empati

Raundalen (1997) som forskar kring empati genom att mäta prosocialt arbete i naturalistiska observationer, situationstester, rangordning och sociometiska metoder. Dessa metoder är observationsmodeller där han tittar, lyssnar och sedan analyserar sina observationsresultat. Det är vanligt att observatören använder videokamera vid dessa observationer. Raundalen undersöker hur empati utvecklas genom att använda frågeformulär. Där frågeställningar kring hur empati kontra aggressivitet kan bero på biologi, neurologi, sociala erfarenhetsfaktorer, kultur, uppfostran, yttre påverkan, familj samt omsorg. Han anser också att sambandet mellan föräldrar som haft empati under sin egen uppväxt, blev empatiska föräldrar och fick barn med empati. Vidare syns det att anknytningen vid 6- 9 månaders ålder är mycket avgörande för hur empatiska barnen blir som äldre.

Den metod som var mest framgångsrik för att skapa empatiska barn var att ge beröm, belöning och förankring. Vidare att vara en god förebild samt predika att snälla människor kan förändra världen. Han anser också att empati är det grundläggande mänskliga språket som visar på en aktivitet i nervsystemet.

3.3 Hur barn lever idag

Den trygghet som barn idag har, visar Bäckström (2006) i sin rapport. Hon skriver om hur dagens barn har det i förhållande till tidigare generationer. Dagens barn känner en större trygghet och tillhörighet nu än för flera generationer tillbaks sedan. Barn har idag

rättigheten till vetskap om båda sina föräldrar och kunskap om varifrån de härstammar. Bäckström skriver att barns rättighet att veta sin bakgrund och tillhörighet ger den trygghet och självbild som flera generationer tidigare saknade. Hennes forskning visar att barn idag ser sig själva som goda och vetskapen om varifrån de kommer och var de är idag ger dem en god självbild och tillit till sin egen förmåga. Bäckström ser med tillförsikt hur valmöjligheterna idag är demokratiska ur genussynpunkt och ur ett allmänmänskligt perspektiv.

3.4 Specialpedagogiska samtal

Att definiera specialpedagogiska samtal kan göras på följande sätt enligt Bladini (2004):

- Institutionella samtal är mellan en professionell och en lekman /målperson. Samtalet är ofta uppgifts- och åtgärdsinriktat i den meningen att man talar om sakfrågor och identifierar och löser problem. Parterna strävar efter samma mål.
- Utvecklingssamtal är en typ av institutionellt samtal som kan förekomma i förskola och skola, men även inom arbetslivet mellan chefer och medarbetare.
- Rådgivning och vägledning är en annan typ av institutionella samtal som pågår inom många yrken i form av rådgivning eller vägledning. Det hälsorådgivande samtalet karaktäriseras av asymmetri där den professionella leder och strukturerar samtalet. Det kan ske genom uppmuntran och stöd, förmedling med information, avvaktan och förhållning, motiverande argumentation, övertalning eller sammanfattning av viktiga råd.
- Handledning betraktas som en form av institutionellt samtal där specialpedagogen är samtalsledare.

Bladini (2004) menar vidare att specialpedagogers handledningssamtal betraktas som en plats där observationer av såväl första som andra ordningen kan förekomma. Handledningsteorin inom såväl familjeterapi och inom utbildningshandledning där terapeutens respektive handledarens position i samtalet framstår som väsentlig har influerats av social systemteori. Detta på skilda sätt enligt (a.a.,s.54) som anser att handledning leder till ett reflektions rum, vidgade vyer och att specialpedagogen ger råd där de betonar att handledningen gett möjligheter, inflytande och förändring för dem som deltagit i handledning. Vidare anser (a.a.,s.54) att olika författare och olika ämnesområden använder olika uttryck, men innebörden uppfattar hon som snarlik.

Andersen och Weiss (1994) delar in handledning inom följande områden:

- Kollegial handledning - där man handleder personal
- Vägledning och rådgivning - målet är att ge sökvägar och bestämma själv
- Behandling och terapi – individen ska kunna leva sitt liv efter sina önskemål
- Undervisning – är en kollektiv process som utgår ifrån ”läraren”
- Konsultation – man tar vara på andras yrkeskompetenser
- Föräldrasamtal - pedagogisk rådgivning till föräldrar

De menar att handledning är ett mycket utvidgat begrepp men innefattar alltid mål, medel och metodik. De menar också att det reflekterande teamet / arbetslaget är en del i handledningen som är av praktisk vikt.

I arbetslag eller team är det av vikt att inte ge råd, att ge en hjälpfunktion i taget och utgå från den handleddes situation. En del av handledningens avgörande är att arbetslaget får komma med nya aspekter och nyanseringar men inte insistera på sina egna tankar. Alltså får arbetslag/team öva sig inom sin egen handledning att leka med tankar och reflektera på ett lekfullt sätt. Detta gör att rätt och fel inte uppstår utan nya inspirerande tankar och processer påbörjas.

3.5 Samtalsprogram internationellt sett

Internationellt sett tar Ferrer (2005) fram vikten av språk och lyfter fram handledning och utbildning till programimplementerare, de som ska sätta igång arbetet i vardagen.

Detta är viktigast då man använder sig av interventioner där ingående utbildning och handledning krävs.

I dessa situationer var regelbunden kommunikation mellan programutvecklare, de forskare som författat material och programimplementerare, alltså de som ska delge yrkesutövarna materialet rent praktiskt, nödvändig. Vissa panelmedlemmar, de som fick vara provgrupp för forskarens material, nämnde att det ibland var svårt att vara nyanserad eller att förmedla en komplex betydelse. Alla panelmedlemmarna talar sitt språk bra och de har sitt modersmål inom litteraturen. De läser i själva arbetsmaterialet men de har ändå svårt att förstå vissa saker i materialet som programutvecklarna utformar anser Ferrer.

Den internationella policyinriktningen framhåller att riktlinjer som i framtiden ska säkerställa att insatser för unga med problem samordnas med alla de sociala inrättningar som spelar en central roll i ungas välfärd, samt att de bör sättas in vid rätt tidpunkt.

Denna uppfattning delades av alla programimplementerare oavsett hemland enligt Ferrer. I många länder bland andra USA, Storbritanien, Norge, Danmark och Holland gick inriktning mot sektorsöverskridande och samordnande insatser. I dessa länder används bland andra program av Popkin (1999).

3.6 Styrdokument

Redan 1959 var syftet att stödja och främja barns tillväxt och uppfostran inom den dåvarande barnavårdslagen. Utvecklingen har sedan gått mot en integrerad modell (familjecentral) där man ser hur hembesök efter förlossningen gav goda resultat enligt Waldenströms avhandling (Berg 2006).

Det behöver vidare klargöras hur hälso- och sjukvården på bästa sätt tillförsäkrar barnet och mamman ett gott stöd omedelbart efter den tidiga hemgång som flertalet förlossningsavdelningar tillämpar. Vi behöver också mer kunskap om hur olika etniska grupper vill utforma sitt stödbehov.

Samverkan - prevention - etik är kärnbegrepp i ett integrerat paradigim där ursprunget är socialt arbete, omvårdnad och pedagogik. Basen utgörs av samverkan och etik skriver Berg (2006) och att den övergripande uppgiften och målsättningen för folkhälsoarbetet är att förebygga ohälsa. De begrepp som används inom förebyggande folkhälsoarbete är primär prevention och sekundär prevention.

Primär prevention betyder att en insats avser att förhindra problem innan de uppstår. Sekundärprevention är insatser inriktade till en definierad riskgrupp avsedd att förhindra

att befarade problem uppstår eller förvärras. Sekundär prevention riktas till de individer som redan drabbats d.v.s. behandling sätts in. Ett ytterligare begrepp som används för att markera en skillnad mellan att förebygga ohälsa och att främja hälsa är promotion. Det kan översättas med hälsofrämjande arbete. Det betyder att man söker friskfaktorer istället för riskfaktorer (Berg 2006).

För att det hälsofrämjande arbetet ska vidhållas och att den individuella frihet som alla människor ska ha finns likabehandlingslagen (2006) som ska tillgodose att alla barn och vuxna ska behandlas med lika värde och få de möjligheter att leva sitt liv efter just sina förutsättningar och önskemål. Detta synsätt genomsyrar lagstiftning inom hälso- och sjukvårdslagen, socialtjänstlagen och skollagen. Inom samtliga tre lagar har lagstiftaren gett yrkesutövarna uppdraget att arbeta förebyggande och uppsökande. I alla tre lagar ska de professionella yrkesutövarna bedriva uppsökande och förebyggande arbete för att förebygga ohälsa och gemensamt samverka för barnens bästa (Regler för målstyrning 2005).

Inom förskola och skola är läroplan för förskola (1998) och läroplan för grundskola (1994) de riktlinjer som alla förskolor och grundskolor följer. Läroplanen i förskolan ger riktlinjer till förskolan att visa respekt för föräldrar och känna ansvar för att det utvecklas en tillitsfull relation mellan förskolans personal och barnens familjer. Uppdraget inom läroplanen för grundskolan säger att läraren skall samverka med och fortlöpande informera föräldrarna om elevens skolsituation, trivsel och kunskapsutveckling. Det är lagar för verksamheter i kommunal eller privat regi. Den myndighet som ska se till att lagar och förordningar efterlevs är tillsynsmyndigheten för förskola och grundskola som arbetar tillsammans med skolverket.

3.7 Samtalsmiljöer för barn och föräldrar

Miljöer för barn under 7 år är alltid frivilliga och är ett komplement till hemmiljön. Varje kommun och landsting måste erbjuda miljöer för barn och sedan väljer barnens föräldrar att låta sina barn delta eller ej. Barnavårdscentralens sjuksköterska gör alltid generella hembesök efter hemkomsten från förlossningen.

Alla barn erbjuds barnavårdscentralens hälso- och sjukvårdsverksamhet och förskola. Hälso- och sjukvårdslagen erbjuds alla barn som vistas i Sverige och är frivillig. Det kan endast användas med tvång då socialförvaltningen i samverkan med Länsrätten anser att barn far illa och det finns risk för livsfara. Då kan socialförvaltningen genom tvång ge barn hälso- och sjukvårds insatser via barnavårdscentral eller sjukhus.

Förskola erbjuds de barn som fyllt ett år och har föräldrar som arbetar, studerar eller är arbetsökande. Barn som fyllt fyra år innefattas av allmän förskola och erbjuds 15 timmar per vecka, alltså 525 timmar per år, en kostnadsfri förskoleplats fram tills den obligatoriska skolstarten vid sju års ålder.

Den arena som finns att tillgå är förskola och öppen förskola. Allt fler öppna förskolor innefattas i familjecentraler. En familjecentral är en arena som måste innefatta mödra- och barnhälsovård, social rådgivning samt öppen förskola.

4 TEORIER OM SAMTAL

Alla teorier och metoder om samtal kan inte föredras, utan här krävs en avgränsning. Jag visar på några förekommande inom den yrkesverksamma världen av hälso- och sjukvård, socialtjänst samt skola.

4.1 Teorier kring barn

I sin forskning kring barn framhåller Folkman (2003) att både Winnicott och Stern anser att barnet har egna inneboende resurser och sociala förmågor. De har respekt för barnets egna resurser och betonar samspelets betydelse. Folkman (2003) anser att både Winnicott och Stern med sin forskning om inneboende resurser utvecklas via Åm (1993). Åm menar att lek är en naturlig del av vuxnas kommunikation med barn. I den tidiga dialogen överförs budskap om vad lek är och redan under första levnadsåret förstår människan, alltså det lilla barnet, lekens signaler. Samförstånd och ömsesidighet i turtagande och växlingar är leksignalens regel (a.a., s.101). Denna leksignal är grunden inom all kommunikation under hela livet.

Vidare anser Folkman (2003) att Aron Antonovsky med sin forskning har en grundläggande inställning till att livet innehåller tre delar, känslan av att förstå sin situation, att tro sig kunna hitta lösningar och uppleva det som meningsfullt att försöka hitta sina egna lösningar. Detta anser Antonovsky vara den begriplighet som gör att livet inte är kaos. Han anser att hanterbarhet handlar om hur vi handskas med våra svårigheter. Begriplighet ger meningsfullhet och en känslomässig upplevelse av allt som livet innebär enligt Antonovsky (a.a., s. 109).

4.2 Batesons social systemteori

Efter att noga övervägt ovanstående teori föll mitt val på social systemteori därför att den förefaller vara applicerbar på verksamheter som innefattar flera olika yrkesutövare.

Utgångspunkt för detta forskningsarbete är inom social systemteori. Enligt Bateson (1998) används social systemteori för att förstå komplexitet, dynamiska system och interaktion mellan system. Den generella systemteorin formulerades i mitten av nittonhundratalet och var ett försök att formulera en allmän teori för system, tillämpbar på såväl fysiska, biologiska och sociala system. Social systemteori har sedan dess utvecklats, tolkats och kritiserats.

Bateson har bidragit till teorins utveckling genom sitt intresse för studier av kommunikation och relationer. Vägledande för det valet har varit systemteorins intresse för hur vi kan förstå vår värld utifrån en indelning i system och omgivning. Enligt Bateson och hans tolkning av social systemteori, är samtal en processanalys med gester, beröring, ögonkontakt och hela kroppen är samtalskomponent.

Hela kroppsspråket är samtal och hela kroppen är en del av kommunikationen. Samtal är avhängigt av alla andra komponenter i omgivningen och alla andra erfarenheter och tidigare samtal. Bateson framhåller vidare att barn är sociala aktörer som gör handlingsval av kulturella värderingar som de själva skapar genom samspel, alltså är perspektivet processanalytiskt. Detta samspel ser vi som anknytning mellan vårdnadshavare och det nyfödda barnet, samspelet ger en grundtrygghet för tillit och utveckling.

Tre begrepp ur social systemteori som bidrar till denna förståelse är observatörposition, system och distinktion skriver Bladini (2004). Där hon menar att specialpedagogen måste kunna både ge och tillgodogöra sig egen handledning för att vara en samtalsledare inom sitt yrke som specialpedagog.

Ordet observation menar Bateson (1998) är att särskilja och beteckna. Han skiljer på observationer av första och andra ordningen. Observationer av första ordningen innebär att observationer är oberoende av vem som är observatör medan observation av andra ordningen handlar om både observatören och den som blir observerad. Man ser då observatören som en del av det system som han eller hon observerar.

I det andra begreppet, system och omgivning, anser Bateson att människan delar in sin upplevda värld i system och omgivning samt att det är praktiskt och kanske nödvändigt. Han menar att en människa i sin relation till någon annan har en mycket begränsad kontroll över vad som händer i förhållandet.

Det tredje begreppet är distinktion inom vilket en person konstruerar sin värld genom att utifrån sina observationer skilja ut det fenomen hon eller han iakttar, alltså göra en distinktion. Distinktioner kan ses som en slags sociala konstruktioner där människan vill skilja ut fenomen för att tolka världen.

Social systemteori är tvärvetenskaplig och används i discipliner som behandlar mänskliga förhållande och betecknar begreppet system riktat till en grupp. En grupp som arbetar eller lever tillsammans under en längre tid. Man talar om sociala system. De sociala systemen består utav delar. Delarna är människor som samverkar och står i relation till varandra och påverkar varandra ömsesidigt. Relationer mellan människor i system håller ihop systemet. Människor samverkar genom kommunikation och handlingar, handlingar som genom rutin och tradition utvecklar system samtidigt som de upprätthåller andra system.

4.3 Teorier om specialpedagogisk handledning

Inom specialpedagogisk handledning har man främst arbetat med utvecklingspsykologisk teori. Bladini (2004) anser att handledningen har utgångspunkt i utvecklingspsykologi, där problem delas in i stadier och utveckling sker stegvis. Hon menar att specialpedagogers handledningssamtal idag betraktas som en arena där observation av såväl första som andra ordningen förekommer.

Inom familjeterapi har social systemteori fått genomslagskraft genom att terapeuter börjat tänka i termer av relation och fokus nu flyttas från det som händer inom människor till det som händer mellan människor.

Social systemteori förekommer inom specialpedagogiken som handledning under utbildningen och sedan som handledning för de yrkesverksamma specialpedagogerna. Social systemteori har inte haft samma inflytande över handledning inom utbildningsområdet som den haft inom familjeterapi. Bladini (2004) menar vidare att social systemteori har varit tyst kunskap inom specialpedagogikens handledning men funnits med i forskning kring handledningsteorier av bland andra Lauvås och Handal.

4.4 Gjems forskning kring sociala system

Ett system har två former av styrning: inre och yttre. Inre styrning sker i form av handling och samverkan mellan människor. Yttre styrning handlar om att system anpassar sig till omgivningen och att omgivningen anpassar sig till systemet (Gjems 1997).

Relationer mellan människor, respektive mellan människor och deras omgivning står i fokus för Gjems (1997) intresse för utbildningshandledning. Enligt henne behöver sociala system förstås och hanteras utifrån ett helhetsperspektiv i vilket människor inte kan förstås isolerade från varandra utan behöver ses i ljuset av andra människor i systemet. Alla delar hänger samman och påverkar varandra ömsesidigt. Hon pekar på att relationer utgör ett viktigt tema i handledning, människor i ett socialt system står i relation till varandra. Hon uppmärksammar begreppet cirkuläritet, alltså att alla små delar hänger samman i större helheter. Ömsesidig påverkan mellan människor och händelser i ett socialt system utgör bakgrund till förståelse för cirkuläritet menar hon. Orsaken till att en människa handlar som hon eller han gör hänger samman med flera faktorer.

Inom specialpedagogiska handledningssamtal betraktas berättelser som konstruerar och rekonstruerar versioner av vardagsverkligheten i de diskurser samtalsparterna är i och samtidigt formar själva. Gjems menar att en grundläggande utgångspunkt i systemteori är att alla företeelser hänger samman och påverkar varandra ömsesidigt, från atom till universum.

En persons beteende eller handlingar måste alltid ses i ljuset av vad de andra människorna i systemet gör och det som en person gör måste alltid ses i förhållande till det sammanhang hon eller han ingår i. Sociala system måste förstås och hanteras utifrån ett helhetsperspektiv. Ett samspel äger rum mellan delarna i systemet, människorna eller avdelningarna. Varje handling får på ett eller annat sätt en effekt på alla delar i systemet Gjems (1997).

Den bästa utgångspunkten för att utveckla fackkunskap är att få ökad insikt i den egna yrkesutövningen genom det som sker mellan människor, just när det sker.

Inom social systemteori ägnar man i handledning uppmärksamhet åt hur man kan utveckla relationer och vad man kan och bör göra för att utveckla arbetet inom ramarna för det egna yrket anser Gjems (1997).

4.5 Handledning - en vuxen lek

Om handledningen fokuserar mera på varför man handlar eller tänker som man gör så knyts detta till det förflutna och till gissningar som berör i liten utsträckning aktuella relationer och arbetsförhållanden. De erfarenheter vi har och den kunskap vi äger har självfallet utvecklats efter hand. Alltså kan vi säga att kunskap är knuten till det förgångna. Men det är i förhållande till organisatoriska ramar, de kolleger och mål personer vi jobbar med här och nu, som dessa kunskaper används anser Gjems (1997).

Inom utbildningshandledningen har cirkulära orsaksförklaringar varit mest intressant medan man inom familjeterapi även intresserat sig för observatörspositionen enligt Åm (1993). Handledningen för de professionella är ett forum där de får tänka och fundera fritt. I detta forum får alla komma till tals utan att värderas eller bemötas med rätt eller fel tänkt. Man får tänka, tala, fråga och lyssna till varandra. Tankar utvecklas och det skapas nya tillvägagångssätt och synsätt under hela processen.

Syftet med att se vilka samtalsformer som används inom de tidiga och förebyggande specialpedagogiska insatserna för barn blir alltså beforskat med utgångspunkt i social systemteorin där all kommunikation och sociala sammanhang hänger ihop och är beroende av varandra.

5 METOD

Jag väljer metoden kvalitativ intervju för att samtala om samtal. Den förefaller ha bäst förutsättningar för att besvara mitt syfte och tilltalar mig både som forskare och som specialpedagog.

5.1 Allmänt om metoder

Valet av metod är utifrån arbetets art viktigt ur både validitet - och etiksynpunkt. Den kvantitativa metoden där mätbara och matematisk framställning är tydlig ger en rak och strukturerad framställning av forskningen och dess resultat. Den statistiska tydligheten ger raka och klara besked men kan också vara svår att djupare analysera (Backman 1998).

Enkäter och kartläggningar är några av de kvantitativa metoderna där man får underlag från många personer och samtidigt kan kartlägga och undersöka stora områden, populationer och ha gedigna uppföljningar över tid. Inom den kvalitativa forskningen används inte siffror eller tal utan den kvalitativa forskningen infattar eller resulterar i verbala formuleringar, skrivna eller talade. En kvalitativ forskningsmetodik kan vara intervju eller samtal och i detta arbete känns det bra att använda samtal för att forska kring samtal.

Det är viktigt att påpeka att kvantitativa och kvalitativa metoder kan kombineras. Där man tar in båda metoderna i sin forskning för att få större underlag och ge validitet till forskningsresultatet (Berglund 061017).

Det är viktigt att påpeka att distinktionen mellan kvantitativ och kvalitativ metodik inte behöver innebära en åtskillnad i de perspektiv, paradig eller förhållningssätt (Backman, s.31 1998).

Fallbeskrivningar är en personlig och djupgående forskningsmetod som ger validitet inom just den forskning som fallbeskrivningens resultat visar. Fallbeskrivningen är utelämnande av personen och kan därför vara en svår metod ur etisk och sekretesssynpunkt. Att delta med sig själv som person kan vid en första förfrågan om deltagande, vara smickrande och enkel att tacka ja till, men de konsekvenser som kan bli en följd av metoden är svåra att förutse för både själva personen som bidrar med sitt fall och för forskarens validitet och etiska gränsdragningar. Fallbeskrivning hade varit en tydlig och konkret metod men ur etisk synpunkt hade fallbeskrivningen utelämnat den enskilde och inte blivit etiskt försvarbar, varken historiskt eller framöver.

Litteraturstudier, brev och loggböcker är en övergripande och begriplig sammanfattning av forskning som är validerad och legitim. Litteraturstudier leder till att forskningen sprids begripligt och kan på så vis ge upphov till intresse och vidare forskning. Kritiskt sett måste forskningen innefatta all känd vetenskaplig dokumentation och får inte utelämnas eller förvanskliga resultat skriver Kvale (1997).

Om forskningsmetodik skriver Holme (1997) att vi ser de kvalitativa och kvantitativa metoderna som en grund inom forskningen av idag. Holme ser också att en kombination av båda är en allt vanligare forskningsmetodik som på sikt blir allt mer frekvent. Holme ger en klar och tydlig bild av hur forskningen bedrivs inom kvalitativa respektive kvantitativa metoder. Holme anser att metoden ska väljas utifrån det område man forska kring.

Historiskt sett har den tvärvetenskapliga forskningsmetoden varit mest frekvent inom sociologi, evidensbaserad forskning, yrkeshistorisk forskning samt feministisk forskning. Under en föreläsning kring narrativa studier beskriver Lansheim (061031) den specialpedagogiska forskningen under de senaste årtiondena. Hon anser att specialpedagogisk forskning blivit en egen forskningsarena. Samtidigt som forskningen är tvärvetenskaplig och tar del av forskningsområden som socialantropologi, filosofi, lingvistik, psykologi och medicin.

5.2 Metodval

Efter litteraturstudier och föreläsning av Berglund (061017) överväger jag mitt val av intervju som metod. Den kvalitativa intervjun förefaller kunna ge svar på mitt syfte genom att se vilka samtalsformer som används för att ge förebyggande och tidiga specialpedagogiska insatser till barn.

Backman (1998) menar vidare att två aspekter på precision överlappar varandra ibland. Han menar att språket som författarna själva använder tar tid att standardisera, innan ett ord tas in i standardterminologin tar det tid och detta språk är grunden för bibliograferna och databaser.

Målet med intervjuerna är att forska kring vilka samtalsformer som används för att ge specialpedagogiska tidiga och förebyggande insatser till barn.

Syftet med att se vilka samtalsformer som används för att ge barn tidiga och förebyggande insatser, skapade mitt intresse för att genomfördes en studie där samtalet i den kvalitativa forskningsintervjun i dialogform kom att överväga för min del. För att den kvalitativa forskningsintervjun ska ha förutsättningar att genomföras på ett adekvat sätt genomförs en pilotstudie där intervjuguiden användes tillsammans med kassetbandspelare. Då framkom vikten av att mobiltelefoner och stationära telefonen stängs av vid intervjun samt att bandspelaren bör inspelas på hög volym annars kan det bli svårt att höra ordentligt vad som sägs på bandet.

5.3 Undersökningsgruppen

Efter noga övervägd granskning gjordes urvalet av intervjupersoner som följer. Intervjupersonerna ska ha gedigen och kompetent arbetslivserfarenhet av sin nuvarande profession samt ha erfarenhet av andra yrkesverksamheter än den nuvarande. Intervjupersonerna ska ha tillgång till ett stort underlag av erfarenheter inom yrket och under en längre tid än 15 år. Intervjupersonerna ska också ha övergripande arbetsutövning i dagsläget som gör att deras dagliga arbete ger ett stort underlag och referensmaterial från ett stort antal barn. I denna undersökning arbetar intervjupersonerna med fler än 250 barn årligen.

Två är verksamhetsansvariga vid familjecentral, en arbetar som distriktssjuksköterska vid barnavårdscentralen på en familjecentral, två är specialpedagoger inom grundskolan med tillhörande inkluderad särskola, en är övergripande specialpedagog i stöd- och enhetsteam samt en arbetar som mödra- och barnhälsovårdspsykolog.

Dessa sju yrkesutövare har idag upptagningsområden som innefattar övergripande verksamhet för ungefär 3260 barn i åldrarna 0-5,5 år. Det kan variera med en eller två in- och utflyttningar men enligt folkbokföringen är dessa siffror adekvata.

Samtliga intervjuade har fortbildat sig efter sina grundutbildningar inom yrket och fördjupningarna berörde de yrkesformerna de arbetar med idag.

De intervjuade representerar vardagen för många barn och de intervjuade upplever och vistas dagligen i samma miljöer. De som intervjuades arbetade inom olika miljöer där barn vistas dagligen och för att tydliggöra skillnaderna i miljöer vill jag påtala att en familjecentral är en lokal där man har öppen förskola, barnavårdscentral och individ och familjeomsorgens rådgivande verksamhet. Det är grunderna för att få kalla sig familjecentral.

Intervjuerna bygger också på den sekretess som de intervjuade har i sin yrkesutövning. För att denna stränga sekretess ska vidhållas och etiskt vara riktig sker intervjuerna på olika arbetsplatser och inom olika verksamheter. De utvalda för intervjun är verksamma inom olika områden och olika kommuner. Den sekretess som intervjuerna verkligen kräver gör att samtalen inte innehåller namn eller verksamheternas namn. De som intervjuas får själva välja lokal och tid för intervjuernas genomförande.

5.4 Svarsfrekvens och bakgrundsfrågor

Samtliga sju intervjuade deltog under hela forskningsarbetets gång. De hade flera möjligheter att fråga, undra, delta eller avsluta sin medverkan.

Samtliga intervjuade valde själv miljö för intervjun och alla sju valde även tidpunkt och tid själv. Eftersom alla är aktiva och har stor arbetsbörda bokades flera av samtalstiderna om. De olika intervjusamtalen varierade i tid. De varade mellan en timme till i flera fall många timmar att genomföra. Intervjuerna spelades in på kassettband. De som deltog har arbetat sammanlagt 141 yrkesverksamma år och detta ger genomsnittliga yrkesverksamma arbetsår med 23,5 år.

Det som var svårt att hantera i intervjuerna var mina förutfattade meningar då jag som specialpedagog intervjuade de yrkesverksamma. Dessa underförstådda antaganden gjorde vissa av samtalen svåra att leda men intervjuguiden hade en stor stödjande funktion i samtalen. Med stöd av den kunde jag leda in samtalen på frågorna kring guiden igen och få fokus på samtalet och dess fördjupning, istället för att få antaganden och förutsagda svar. Det är en viktig del att ta med sig i forskning då det finns fackspråk och underförstådd information.

5.5 Etik

Jag har lagt stor vikt på att genomföra arbetet baserat på de forskningsetiska principerna. Jag följer de fyra kriterier som ligger till grund för den etiska aspekten på genomförandet av intervjuerna och som ett fundament genom hela forskningsarbetet (Vetenskapsrådet 1990). De forskningsetiska principerna lägger de etiska ramarna som forskarna ska vara mycket aktsamma och noggranna med.

Jag genomförde informationskravet både muntligt genom samtal samt genom en intervju guide som de intervjuade fick utskickat till sig i flera veckor innan själva intervjun bokades. De tillfrågade var odelat positiva till att delta i forskningsarbetet under denna informationsfas.

Intervjuguiden finns som bilaga och är inspirerad av föreläsningen om kvalitativa forskningsintervjuer av Berglund (061017). Där det belystes hur olika samtal kan ge den

insikt och få syftet att belysas genom öppna samtal med intervjuguide ger trygghet för den intervjuade.

Jag undersöker ännu en gång i samtyckesfasen att de tillfrågade vill delta och sedan bokas själva intervjusamtalet och alla visar samma intresse för att delta i forskningen. Eftersom professionella yrkesutövare ska intervjuas finns deras samtycke i yrkesperspektivet. Eftersom de som medverkar i intervjusamtalen kan avbryta när de själva önskar och de har valt tid och plats för sina intervjuer kan man säga att kravet är uppfyllt.

Valet av intervjupersoner är gjort med geografisk spridningen så att otillbörlig påtryckning eller påverkan inte ska kunna ske. Beroendeförhållandet mellan den intervjuande och forskaren finns inte förutom att alla har barn och samtal inom sina yrkesroller.

Intervjuernas syfte är att se vilka samtalsformer som de tidiga och förebyggande specialpedagogiska insatserna kring yngre barn innefattar barn i åldrarna 0-5 år men också de barn som går inom den obligatoriska särskolan där barnen har tagit del av tidiga och förebyggande insatser under en stor del av sina liv.

Kvalitativa och kvantitativa metoder som verktyg och deras användningsbarhet beror på vilka forskningsfrågor som ställs (Kvale, 1997, s.69).

Kvale (1997) visar hur stor vikt som ska läggas vid urvalet av intervjupersonerna och deras yrkeserfarenhet. Urvalet sker förutsättningslöst eftersom olika yrkeskategorier intervjuas. Syftet med att se vilka samtalsformer som används kommer därmed att medföra intervjuer med tre specialpedagoger och fyra andra yrkeskategorier som samverkar med specialpedagoger. De som bidrar i denna studie utöver specialpedagoger är distriktssköterska och mödra- och barnhälsovårdpsykolog. De medverkar eftersom de samverkar vid familjecentral, förskola, grundskola samt särskola med specialpedagoger. Forskningsresultat och analys knyts till litteratur och den forskning som gjorts tidigare samt till aktuella styrdokument.

5.6 Validitet

Validiteten kan vara svår eftersom överskådliga litteraturstudier kräver tillgång till all forskning och kräver obegränsat med tid.

Intervjuer och samtal kan vara en svår metod inom forskningen eftersom samtalens resultat och analys kan vara tolkningsfrågor. För att ge validitet till min studie med intervjuformen som metod så kräver det en väl genomförd och väl förberedd intervju, där samtalet ren skrivs, kategoriseras och analyseras noggrant enligt intervjuguiden (Bilaga 1).

Resultatet bör också kunna vidimeras genom annan forskning och litteraturstudier och den positiva upplevelsen av intervjusamtalet ska både berika och ge insikt enligt Kvale (1997). Intervjun som metod kräver förberedelser där frågeställningar och samtalets form i sig behöver ha öppna frågor med en samtalsmiljö där trygghet och samspel är grunden i samtalets fokusering på frågeställningar och på samtalsmetodiken där den spegling som samtalet kräver ger förändring med insikt i den mellanmännliga situationen som intervjusamtalet är.

Det har varit av stor vikt för mig under alla intervjuerna att fördjupa frågeställningarna och ställa följdfrågor där svaren som först getts varit underförstådda eller så kallad tyst kunskap. Denna förmedling av kunskap där allmänheten ska ha insyn och resultaten ska bli kända kräver öppenhet och är forskningens baskunskap. Alveson (1994) menar att den demokratiska processen är den största och viktigaste. Delaktighet och nya forskningsmönster måste bli en del av dagens och framtidens forskning. Han anser att både den kvalitativa och kvantitativa forskningen behövs men inleder också en nydanade del av forskning där de båda är kombinerade. Denna forskningsprocess kommer successivt att bli validerad som god forskning ur etisk synpunkt och ur vetenskaplig synpunkt, där man kan tillhandahålla nya forskningsmetoder och resultat. Han ger en framtidsvision om nya forskningssätt och metoder som utvecklar och framhäver forskningens demokratiska processer. Forskning där flera befolkningsgrupper från hela världen får komma till tals och vidareutveckla både forskning men också världen av personer som bedriver forskning.

6 RESULTAT

Resultatet som är samstämmigt oavsett var undersökningsgruppen arbetar och oavsett med vilken profession. Det är tydligt att det inte har någon betydelse om de professionella arbetar på landsbygd eller i tätort. Samtliga intervjuade har ett lösningsfokuserat synsätt som utgångspunkt i sina specialpedagogiska samtal. I synnerhet när det gäller tidiga och förebyggande samtal för barn. Detta gäller både för samtal med föräldrar och kollegiala samtal enligt alla de sju intervjuade personerna.

6.1 Samtalsmetoder

De samtalsformer de intervjuade sade att de arbetade med var liknande hos dem alla. Resultatet visar på flera samtalsformer som vardaglig arbetsmetod för alla intervjupersoner. För egen del talade alla om handledning inom sitt yrke och vikten av denna. Alla är medvetna om vilka svåra samtal de arbetar med dagligen och hur viktigt det är att själv få handledning inom sitt yrke.

Samtliga intervjuade anser att de arbetar med utbildningssamtal. Intervjupersonerna menar att utbildningssamtal genomförs som envägskommunikation medan de alltid framhöll tvåvägskommunikation i alla de övriga samtalsformerna. Alla de intervjuade har ett lösningsfokuserat arbetssätt och teorier om lösningsfokusering som en bakgrund för samtalen. De arbetar med samtal som har öppna frågor och ger samtalet den dynamik som gör att föräldrar resonerar sig fram till sina egna lösningar på problem.

Kollegiala samtal, där den som samtalar har samma yrkesutövning och grundutbildning, är det som de intervjuade menar förekommer spontant under hela arbetsdagen. De finns både bokade och spontana kollegiala samtal.

Alla intervjupersonerna framhåller vikten av den kommunikationsform som är tvåvägskommunikation och lösningsfokuserad och de sju intervjuade framhåller också vikten av att kommunikation inte är enbart verbala ord utan de vill lägga stor vikt vid ögonkontakt och annat kroppsspråk.

Vid både spontana samtal och bokade samtal framhålls vikten av professionella samtal där man arbetar med aktiv kommunikation och lösningsfokuserad inriktning där jagbudskapet ger mest synlig framgång enligt de intervjuade. Samtliga sju intervjuade menar att de har kollegiala samtal under hela arbetsdagen, både spontana och inbokade. Alla sju upplever att arbetsmiljön är intensiv och stressigt.

Det är tillgängligheten som gör att jag känner mig stressad och otillräcklig, tror jag.

De olika samtalsformerna som de intervjuade uppger i resultatet är indelade i följande former:

- Samtal med föräldrar inom rådgivning, handledning och utbildning
- Handledningssamtal inom rådgivning, handledning och utbildning
- Samverkans samtal inom rådgivning, handledning och utbildning
- Samtal med barn inom kriser och utbildning

6.2 Samtal med föräldrar

De föräldrautbildningsprogram som de intervjuade hade tagit del av eller kände till var Cope, ett program där man använder anknytning och feedback samt The incredible years det vill säga De otroliga åren, där man i föräldrargrupp med ledare övar samspel. De vänder sig till så kallade, riktade grupper av föräldrar där man hade en problemställning som redan fanns hos barnen eller i familjerna och dessa två senare är så kallade riktade insatser. De föräldrautbildningar som samtliga mödravårdscentraler och barnavårdcentraler har inom ramen för sin lagstadgade verksamhet finns att tillgå inom alla upptagningsområdena där barnen växer upp.

Samtal inom utbildning till personal och föräldrar kunde också vara en del av de föräldrautbildningsprogram som mödra- och barnhälsovård använder. Dessa föräldrautbildningssamtal var dels envägskommunikation i de tillhörande diskussionerna blev de även en utbildning med tvåvägskommunikation. Denna undervisningsform bygger på program med klar struktur och riktlinjer för hur utbildningen går tillväga och vilka material i form av videofilmer och litteratur som används. Alla professionella som arbetar som föräldrautbildare/utbildare har genomgått en egen utbildning under flera veckor. Detta för att ge handledning till föräldrar och personal inom förskola och grundskola samt särskola. I något område har den ekonomiska hanteringen skötts genom folkhälsogruppen och det statliga bidrag som kommuner får landet runt i form av folkhälsostöd.

Inom tre av de sju intervjupersonernas område har den salutogena formen av föräldrautbildning som heter Active Parenting av Popkin (1999) fått genomslagskraft. Detta så att både personal inom förskolan, dagbarnvårdare och assistenter inom både förskola och skola erbjuder utbildningen som kompetensutveckling. Detta anser de tre områdenas samverkande ledning ger en gemensam grundläggande inställning och främjar det inkluderande arbetssätt som eftersträvas. Inom ett område har man en privat form för Active Parenting- föräldrautbildning som bekostas av föräldrar som deltar i föräldrautbildningen. Verksamheten hanteras helt på det privata planet med privata företagare som leder utbildningen och har ett eget företag inom Active Parenting föräldrautbildning.

Samtal som psykologen har bokar hon själv och remisser från distriktssjuksköterskorna och specialpedagoger inom barnomsorgen samt av föräldrarna görs dagligen. En intervjuperson tyckte själv att det var enklast att boka alla samtal själv.

Eftersom man arbetar med människor som är i stressades situation och bokar om eller avbokar ofta, så vinner jag tid på att kunna boka samtal själv och får sällan luckor eller tomma tider i min kalender.

Rådgivning där föräldrar ställer frågor kring sitt barn har alla de intervjuade under varje arbetsdag även konsultation sker dagligen till både föräldrar och kollegor inom allas yrkesutövning. Här uppger intervjupersonerna att de är tillgängliga under hela arbetsdagen och känner sig ofta stressade av detta.

Jag kan ju inte stänga dörren till mitt kontor och sitta där för länge för då knackar föräldrar på direkt och undrar om jag inte kommer snart. De förstår inte riktigt att jag behöver sitta ner i lugn och ro, för att skriva och sköta det administrativa, så jag får göra det när vi har stängt

Mobbningssamtal sker främst i skolan men även inom den öppna förskolan kan det hända att problematiken kommer upp på agendan. Det finns föräldrar som ger uttryck för odemokratiska tankar som bemöts av de professionellas samt andra föräldrars uttryckta tankar och information om demokrati och lika värde för alla barn.

Inom skolans värld har intervjupersonerna tillgång till flera sorters föräldrasamtal och rangordnar samtal så här:

- Inskolningssamtal erbjuds alla föräldrar och målet är att lära känna varandra.
- Utvecklingssamtal erbjuds varje termin i förskola och skola till alla barn och föräldrar.
- Elevvårdskonferens där rektor deltar och samtalet är problembaserat med åtgärdsprogram.

Allt fler samtal inom skolan visade att man använder den informationsteknik som finns att tillgå idag, både genom sms och mejl. Samtliga intervjuade arbetade med mejl och telefon varje dag. Tre av intervjupersonerna framhåller vikten av rekvisita och teckenkommunikation i samtalen. Man använde sig i dessa tre fallen också av foto, bilder och ibland av pictogram bilder för att förtydliga och förstärka kommunikationen både till barn och deras föräldrar.

Vi behöver använda material och bilder för att förstärka vår kommunikation med både barn och föräldrar. Det är lättare att förstå varandra och ha en tvåvägskommunikation om man tar bilder till stöd och hjälp i samtal. Jag använder bilder både i arbetet med barn i behov av konkret inlärning och med familjer som har annat modersmål än svenska.

6.3Handledningssamtal

Intervjupersonerna har handledning för sin professions skull. Alla sju intervjupersonerna har tillgång till kollegial handledning, både spontan och vid akut kris. Det finns förhandsbokad handledning där intervjupersonerna får handledningssamtal kring ärende och frågor som härrör ur arbetet. Två av de intervjuade har tillgång till flera olika handledningsgrupper. Alltså både handledning inom sin professionsgrupp och dessutom i det arbetslag där man arbetar i det dagliga med kollegor inom andra yrken.

Samtliga som intervjuades ger handledning till ett varierat antal personer och grupper. Det kan vara kollegor inom samma yrke, föräldrar, kollegor i andra yrkesprofessioner, assistenter eller lärare i skola och förskola. Alla de intervjuade får team eller arbetslags handledning men tiderna varierade mycket. Någon får två gånger per termin medan andra får varje vecka.

De som ger de intervjuade handledning var anställda som genuspedagog, psykolog, specialpedagog, arbetslagsutvecklare, tal- och språkpedagog, logoped och en sjukgymnast.

Jag önskar mer tid för handledning till mig själv och mitt arbetslag, vi behöver tid för att reflektera och kunna ge av oss själva till alla barn och föräldrar.

En av de intervjuade efterlyser starkt en processhandledning som finns inom socialförvaltningens ramar, då för socionomer. Eftersom den intervjuade har erfarenhet

från denna form av handledning ville den intervjuade ha fortsatt tillgång till processhandledning men inga ekonomiska resurser finns att tillgå.

Jag önskar mer tid för handledning till mig själv och mitt arbetslag.
Det är viktigt att få tid. Jag behöver sitta i lugn och ro för att vara trevlig och ge till alla andra. Annars känner jag mig stressad och gör ett sämre jobb med bemötandet.

Samtliga de intervjuade har ett nära samarbete med barn- och ungdomspsykiatri, habiliteringen samt socialförvaltningen. Samtliga intervjuade deltar aktivt inom nätverk där man samtalar och utvecklar sina arbetsmetoder och kunskaper från andra områden. Dessa nätverk består av kollegor från andra områden, distrikt eller kommuner där man arbetar med liknande arbetsutövning.

Hos tre av de intervjuade finns det stödenheter där man får ta del av riktade insatser i form av elevhälsa eller stöd och resursenhet. I de tre andra intervjuades fall finns de tillgång till stöd som var decentraliserat inom den dagliga verksamheten.

6.4 Samverkansparter

Alla de intervjuade visade sig ha samverkansparter att tillgå trots olika yrkesutövning och olika områden rent geografiskt. Det kan variera från region till region och från kommun till kommun. Eftersom politiska beslut varierar och påverkar vilken inriktning och vilka yrkesutövare som ska genomföra de politiskt tagna besluten på de olika orterna och inom de olika områdena, där intervjuade personerna verkar.

Både inom tätort och på landsbygd finns dessa samverkansparter att tillgå. Det finns två huvudgrupper av samverkansparter, dels de som är yrkesutövare inom samma eller liknade professioner men också samverkansparter som arbetar på både professionell men också frivillig bas. Denna frivilliga bas kan bestå av bibliotek, olika församlingar, fritidsverksamheter, folkhälsogrupper även kulturgrupper deltog ibland inom samverkan.

Två av intervjuade personerna hade haft ett nära samarbete med migrationsverket och Komvux men detta behov finns inte nu. Samarbetet bestod i att svenska, för asylsökande kvinnor med små barn kom till familjecentralen där en lärare via Kommunal vuxen utbildning (komvux) hade svenskundervisning och barnen lekte på den öppna förskolan tillsammans med en pedagog. Barnen var så unga att de inte hade tillgång till förskoleplats. Denna verksamhet utvecklades då de migrationssökande blev färre.

En av de intervjuade som samverkar inom olika geografiska områden och framhåller att de två familjecentralerna där hon arbetar är en positiv samtalsmiljö. Hon känner en stor skillnad gentemot de verksamheter där man enbart har Barnvårdscentral. Barnvårdscentralen tenderade att rikta in sig mot sjukvård medan Barnvårdscentralens alla personalkategorier uppdrag inriktar sig på förebyggande friskvård och folkhälsa.

Jag ser hur vi arbetar med samtal på flera olika vis.
Jag både ger handledning och får ta del av handledning själv.
Samtidigt som jag ska ha utbildning till föräldrar så får jag egen utbildning på kompetensutvecklings dagar och i nätverken.

Samtalen genomförs i det dagliga arbetet av många yrkesutövare, inte enbart specialpedagoger, utan man samverkar med gemensamma målsättningar och

styrdokumenten för ögonen. De som inte själva är specialpedagoger samverkar tillsammans med specialpedagoger och har förebyggande och tidiga samtal inom sin yrkesutövning.

Tänk vad skönt det är med kollegor.
För tio år sedan var jag helt ensam i jobbet.
Men nu har jag kollegor, det ger mig så mycket nytt i arbetet.
Nu har jag någon som mig själv att delar tankar och arbete med.

Det visar sig i flera av intervjuerna att familjecentraler har en specialpedagogisk funktion, som framhåller förebyggande och tidig insats över tid i samverkan. Samtliga yrkesutövare har i sitt uppdrag inom yrket och som ingår i hälso- och sjukvårdslag, socialtjänstlag och skollag. De tre lagar som ska verka för att barn får en trygg och god uppväxt där man inom de tre lagarna hittar ett gemensamt uppdrag i det förebyggande arbetet för att främja barns fysiska, sociala och psykiska hälsa.

Mitt resultat av intervjuerna visar att vid familjecentralen sker genom samtal i den dagliga samverkan både generellt för alla barn och familjer men också med riktade insatser till föräldrar som vill och behöver en riktad insats. Här är viktigt att veta att alla former av samtal är frivilliga och sker utan tvång, precis så som lagstiftarna inom hälso- och sjukvårdslagen, socialtjänstlagen och skollagen gett i uppdrag gällande tidiga och förebyggande insatser för barn.

Efter att ha samverkat kring de yngre barnen sker vid övergången från förskoleåldrarna 0-6 år sedan samtal och överlämning till förskoleklassen i grundskolan. Detta sker enligt intervjuerna genom samtal på olika vis, inom olika områden men samma lagstiftning gäller för hela landet och sker med föräldrars medgivande från barnhälsovård till skolhälsovård och genom inskolningssamtal från förskola till grundskola.

Inom de sju intervjuernas arbetsområde, alltså i deras kommuner och regioner finns ett arbetssätt, som innefattar att specialpedagogen i förskolan har helhetssyn och samverkans ansvar för att etablera samverkansformer mellan förskola, föräldrar och skola, enligt intervjuerna. Beslutsfattarna har tolkat lagstiftarna, då de politiska besluten fattats inom de olika kommunerna och regionerna, på ett likartat sätt.

Genom studiebesök som föräldrar och barn gör tillsammans sker samtal och överlämningskonferenser. Där delger man varandra kunskaper som föräldrar, familjecentral och förskola arbetar kring för att grundskolan sedan ska kunna planera insatser. Det kallas helhetssyn och leder till att barnet inte börjar en ny skolform utan tidigare erfarenheter eller kunskaper tas tillvara, helhetssynen och det inkluderande arbetssättet är ett led i samverkansprocesser mellan förskola, grundsärskola och grundskola.

Inom några kommuner har man tagit politiska beslut inom den kommunala barn och utbildningsnämnden att individuell utvecklingsplan (IUP) ska följa barnet från förskolan till skolan. Dessa beslut är tagna inom alla de tre kommuner där intervjuerna är anställda. Det är viktigt att poängtera att IUP inte är lagstadgad inom svensk förskola utan att riktlinjer för hur arbete i förskolan ska ske är genom strävans mål enligt läroplan för förskola. Föräldrar erbjuds samtal men har rättighet att tacka nej. Inom grundskola och särskolans grundsärskola och särskolans

träningsskola ska individuella utvecklingsplaner skrivas tillsammans med föräldrar vid utvecklingssamtalet och vid behov ska åtgärdsprogram upprättas.

6.5 Samtal med barn

Samtliga de sju intervjuade samtalar dagligen med barn i sin verksamhet. De använde sig av attribut i samtalen och förstärker kommunikationen med barnen genom sin rekvisita. Rekvisitan består av olika tillverkade och inköpta material. De olika material som nämns är pictogram, alltså de svart- och vita kort som visar symboler på handlingar och ord, foton, dockor, leksaker, bilder, kort ,böcker och film.

De viktigaste delarna i kommunikation med barn framhåller alla de intervjuade som att ögonkontakt, beröring, samspel och lösningsfokuserat förhållningssätt är allas dagliga arbetsform. Respondenterna framhåller inte samtalen med barn som det centrala inom yrkesutövningen men det finns en viss risk att de intervjuade tog för givet att intervju- och samtalsledare är väl förtrogen med arbetsutövningen. Därför samtalades det inte så mycket under intervjuerna om samtal med barn. De intervjuade har fokus på frågorna i intervjuguiden kring samverkan och samtalsmetoderna som syftet i forskningen gäller. Samtliga de intervjuade har oavsett yrkesutövning ett förhållningssätt och en inställning till sin profession och sitt uppdrag som visar ett stort engagemang och intresse för samtal som förebyggande och tidig specialpedagogisk insats för barn och deras familjer.

6.6 Framtidsvisioner

De intervjuade hade framtidsvisioner om att utveckla fler samarbetsformer. De vill gärna utveckla sin verksamhet och hade då eventuellt behov av större lokaler.

Samtliga intervjuade sa också vilken stor vikt som kompetensutveckling och fortbildning har för deras fortsatta yrkesutövning.

Två av de intervjuade är aktiva även på sin egen fritid med en individuell kompetensutveckling vid två olika högskolor.

Jag vill vidare i min utveckling och det finns så mycket givande forskning att ta del av. Jag lär mig av att träffa andra kollegor från andra platser. Vi kan lära av varandra.

En intervjuad anser att processhandledning är av stor vikt för att arbeta vidare och utvecklas både som arbetstagare och människa. Hon ser med fasa tillbaka på den tiden då hon arbetat ensam utan arbetslag eller team. Alla sju intervjupersonerna hävdar bestämt att kollegor är avgörande för hur utvecklingen av arbetet fortsätter framåt.

En av de intervjuade vill fortsätta att forska och arbeta vid en högskola men forskningsmiljön får inte hela prioriteten. Hennes yrkesutövning och förankring i samtal med barn och miljöer som barn vistas inom är högt prioriterat av henne. Det är också denna intervjuperson som framhåller värdet av samtal med barn, högst av alla de intervjuade.

Målgruppen alltså, barn och deras familjer behöver professionella som själv får stöd och handledning. På så vis är de tidiga och förebyggande specialpedagogiska samtal som sker i den dagliga verksamheten lösningsfokuserade. De professionella behöver sin egen trygghet för att genomföra trygga samtal.

6.7 Samtalsmiljö

Alla intervjuade hade tillgång till rum där samtal sker ostört, både bokad eller spontant samtal. Det fanns tillgång till goda samtals miljöer, enligt de intervjuade.

De hade inrett rum med betoning på lugn och ro samt rum med betoning på utbildningssamtal. I samtliga miljöer fanns det god tillgång till lekmaterial och lekmiljöer för barn, tyckte alla intervjupersonerna. Tillgängligheten för allmänheten är på alla de sju intervjuades arbetsplatser god och om man inte fysiskt kan komma fanns det telefon och mejl alla arbetsdagar. Dessutom har alla en växeltelefonist eller assistent som kan förmedla meddelande varje dag eller ett mobilsvar som tar emot samtal före eller efter arbetstid. Lokalerna som verksamheterna befinner sig inom är tillgängliga för alla och handikappanpassade utifrån de behov som finns.

Flera av de intervjuade transporterar sig mellan geografiskt stora områden, de kör bil flera mil om dagen för att komma till sina olika verksamhetsarenor. På alla de olika arenorna finns tillgång till samtalsrum av varierad art. Det kan röra sig om en familjecentral med samtalsrum eller en barnvårdscentral på en vårdcentral där man riktar in sig på sjukvårdsmiljö istället för samtal. Det kan vara samtal i ett vanligt klassrum i en skola eller i förskolans personalrum. Samtal i hemmiljö sker varje vecka och är en del av den uppsökande verksamhet och föräldrasamverkan som de intervjuade genomför.

Inom de två familjecentralerna som finns i psykologens område finns det bästa möjligheterna till goda samtal eftersom hela verksamheten är uppbyggd kring just samtal metodik. Men hon har också ett eget rum i den lokal där hennes arbetslag och team arbetar. Hon trivs bäst i "sin" samtals miljö som var väl genomtänkt och ljudisolerad. Hon kallar detta sitt bo, eftersom hennes trygga miljö gör hennes samtal harmoniska i den invanda miljön.

6.8 Sammanfattning av resultatet

Resultatet visar att det finns många olika slags specialpedagogiska samtal som bidrar till de tidiga och förebyggande insatserna till barn.

Resultatet visar att många samtalsformer och samtalsparter finns och att de alla hänger samman med varandra. Resultatet visar också att oavsett var barn lever geografiskt sett är de grundläggande strukturerna de samma. Mitt resultat visar att barn har tillgång till samma samtalsforum och insatser oavsett om de lever i tätort eller på landsbygd. Det är tydligt att de generella insatserna främjar inkluderingen eftersom de gäller alla barn oavsett var de bor och lever.

Samverkan sker genom alla barnens kontaktnät, alltså inom barnhälsovård, förskola och skola. Arbetet med de riktade insatserna för barn och familjer i behov av insatser sker i öppen förskola, förskola och inom skolan. Det finns tillgång till samtal och samtalsformer av alla de olika slag som mitt resultat visar för målgruppen barn och familj.

De flesta professionella trodde att de inte hade tillräckligt med tid och kände en viss stress för att inte vara tillräckliga. Resultatet av intervjuerna visar att inom ramen för sin yrkesutövning har de ett stort upptagningsområde. De intervjuade kan inte alltid genom god framförhållning eller planerad struktur eller på ren rutin kunna förutse sin arbetsutövning eller arbetsbelastning.

Denna arena där arbete med service kan det vara svårt att strategiskt planera eftersom varje barns enskilda behov styr uppdraget, inom yrkesutövningen för de professionella. En av de svåraste delarna i att planera tidiga och förebyggande insatser är att ingen av de professionella vet vem och vilka som föds, flyttar in eller ut, eller vill ta emot erbjudandet om samtal.

Kunskaperna om samtal och samtalsformer visar sig vara väl etablerade och god inom de områdena där intervjupersonerna är aktiva. Samtliga sju intervjuade har kunskap om vilka samtal de arbetar med och var deras teoretiska bakgrund finns. De sammantagna samtalsformer som resultatet lyfter fram har gett mig en ny insikt där jag ser att inte bara handledning sker dagligen utan att samtalsformer varierar under hela arbetsdagen.

De professionella ger föräldrar samt kollegor råd och stöd. De utbildar föräldrar och personal. De professionella måste få egen handledning samt eget råd och stöd inom sin yrkesutövning för att utveckla sig inom sitt eget yrke och ge målgrupper kontinuerligt stöd.

7 DISKUSSION

Jag har funnit att flera samtalsformer är frekventa inom tidiga och förebyggande samtal på den specialpedagogiska arenan. Det syns bland annat tydligt att handledning inte är *en* sorts samtalsform utan att ordet handledning används med flera variationer. Jag kommer här att presentera resultat kring specialpedagogiska samtal, specialpedagogiska utbildningssamtal och svåra specialpedagogiska samtal, samtal med föräldrar, miljöer för samtal, konsekvenser för praktiken och kritiskt granska min forskning.

Jag ser i mitt resultat att specialpedagogiska tidiga och förebyggande samtal görs i samverkan mellan olika yrkeskategorier. Det sker inom olika verksamheter där arenan innefattar miljöer från mödravårdscentral till skola.

7.1 Övergripande analys

Insikten och medvetenheten om det som står i fokus i detta arbete var påtaglig hos de sju intervjuade. Alla de intervjuade hade god yrkesmässig kompetens, kontinuerlig fortbildning och ett stort intresse för att kontinuerligt följa forskning gällande barn och samtalsformer.

Inom samtligas yrkesutövning hade alla kontinuerlig fortbildning och handledning, om än att flera önskade mer tid för handledning till sin egen yrkesverksamma roll. Samtliga intervjupersonerna har en god insikt om olika inriktningar för området relevant forskning. De går kontinuerligt på kompetensutveckling och deltar i fortutbildning vid högskola.

Bateson (1998) anser att människan måste känna sammanhang och få känna sig behövd och ha inflytande över sitt eget liv. Detta anser jag gälla för de professionella som vill bli medvetna och pröva nya utmaningar inom samtalens olika former. Det var tre som aktivt sa sig behöva mer tid för handledning inom yrket.

Handledningen framstod som en form av reflektionstid för de intervjuade där de kunde leka med tankar och funderingar men också ta upp verkliga händelser ur det dagliga yrkeslivet. Folkman (2003) menar att den väg till yrkesmässig kunskap där praktikern själv undersöker sin verksamhet och vad som behövs för att förändra den, kallas ibland aktionslärande. Det är ett förhållningssätt som utgår från egna observationer och att det finns tid för eftertanke. Att man då och då ges möjlighet att ställa sig vid sidan av sin vardag.

7.2 Specialpedagogiska samtal

Bateson (1998) visar vikten av att se samtal som mindre delar vilka fortsatt är beroende av helheten. Samtal knyts ihop och hänger samman. Han menar att alla små som stora samtal och handlingar hänger samman och att vi lär av våra föregående erfarenheter och har med oss alla tidigare samtal och erfarenheter.

Batesons tolkning av social systemteori kan tillämpas i relation till denna studie, exempelvis med tanke på att de tidigare erfarenheter som professionella, föräldrar och barn har med sig utvecklas inom samtalsformer och leder till sammanhang och vidare utveckling. Med stöd av Batesons tolkning vill jag mena att de professionella behöver en helhetssyn för att förstå och kunna ta del av nya tankar och förstå sammanhang för sin egen del samt i sin tur förstå andra människor.

Av mitt intervjuresultat framgår det att samverkanssamtal sker inom samma yrkesgrupp, att kollegor inom samma verksamheter, i nätverk, över stadiegränser eller mellan olika former av verksamheter, som till exempel från förskola till skola samverkar. Denna form av samtal sker mellan de professionella och är sällan dokumenterad. Denna för alla så viktiga form för utveckling och samarbete finns som så kallad tyst kunskap och bygger på att de professionella vill och kan samverka.

Bateson (1998) menar att vikten av att förstå sig själv i sammanhang ger trygghet och utvecklar oss människor. Jag anser att de former av samverkan som föreliggande studie lyfter fram är livsviktiga för utveckling och kompetens. Det är emellertid helt avgörande av att individen som arbetar vill samverka, eftersom all handledning är frivillig. Här menar jag därför att de professionella skulle vara hjälpta av att få tydliga riktlinjer och mål att arbeta utifrån.

Gjems (1997) anser, i likhet med intervjupersonerna och mig själv att handledning är ett måste. De professionella måste få tid att reflektera och utveckla nya tankar. I de fall där det inte finns tid eller plats för handledning och reflektion finns det en stor risk i att de professionella blir uppslukade av ärende och miljö så att de inte orkar arbeta inom yrket. Kommunikation via mejl är både stressande och påverkar de professionella i samtal som avbokas, ombokas eller blir en störning under föräldrasamtal.

Av mitt intervjuresultat framgår det att informationstekniska samtal, såsom sms och mejl är en relativt ny kontaktform och den sker mellan kollegor dagligen och från föräldrar till lärare i förskola, särskola och grundskola. Kollegor i olika nätverk samt vid kontakter inom fortbildning, kompetensutveckling, kontakt med ledningen inom verksamheten är denna relativt nya kontaktform allt mer etablerade och används dagligen. Jag vill åter igen poängtera att tid för reflektion och eftertanke i likhet med Gjems (1997) är viktig. De professionella är tillgängliga via telefon och datorer 24 timmar per dygn och måste lära sig att sätta gränser för sin tillgänglighet på arbetet.

Bladini (2004) menar att handledningssamtal är till för de professionella och enbart för dem. Men både intervjupersonerna och jag anser att även föräldrar deltar i handledningssamtal. Det gäller då både inom föräldrautbildning, rådgivning, terapisaamtal och i handledning där föräldrar för råd och stöd på en konkret nivå med metodhandledning i och rörande dagliga situationer.

Handledande rådgivning sker främst till föräldrar och kollegor men också till de personer som samverkar inom nätverk från olika geografiska områden. Här är Bladini (2004), intervjupersonerna och jag överens, vi anser att rådgivning sker kontinuerligt, både planerat och i spontana samtal.

Terapi känns främst som en psykologisk term men sker genom lek både inom familjecentraler, hos socialförvaltning, förskola och skola. Enligt Ferrer (2005) som sammanfattar forskningen visar han att program och terapi hör ihop. Man utarbetar program av olika inriktningar för att genomföra detta som terapi. Terapi blir alltså ett program där man som förälder deltar under strukturerade former. Ett sådant program är exempelvis Active Parenting programmet av Popkin (1999) där man systematiskt och genom samtal med tillhörande diskussioner och videofilmer arbetar som i terapi.

7.3 Samtal för föräldrar

Samtal med barn och deras föräldrar och familjer sker på flera olika sätt men det väsentliga är att samtalen är konstruktiva och att de professionella yrkesutövarna lyssnar aktivt.

Här vill jag knyta an till både Folkman (2003) som anser att Antonovskys teori, om att man behöver för insikt, bli delaktig och känna tillit till sin egen förmåga. Att våga ta ansvar, bli delaktig och känna att förändring sker utifrån individen är avgörande för att förändring ska kunna ske enligt Antonovsky. I min undersökning framhåller samtliga intervjupersonerna vikten av att samtal med föräldrar är lösningsfokuserade och att föräldrars delaktighet i beslut är av största vikt.

Bateson (1998) och social systemteori framhåller sammanhang så visar vikten av helhetssyn. En helhetssyn där samtal och förändringsarbete hänger samman genom att flera möten och samtal samordnas, genom samverkan av de professionella. Inom familjecentralen är det tydligt att service och tillgänglighet ger fler samtal med föräldrar. Tillgänglighet och kontinuitet av familjecentralens verksamhet gör att föräldrar vågar fråga och känner sig trygg med de professionella och vill därigenom deltar i samtal.

En av de första kontakterna med förskola eller grundskola är inskolningssamtal med personal, föräldrar och barn. Här följer förskola och grundskola en tradition där samtal med föräldrar är första kontakt mellan hem och förskola (Läroplan för förskola 1998). Här vill jag framhålla läroplanens uppdrag om att förskolan skall sträva efter att nå ett förtroendefullt samarbete med förskoleklass, grundskola och fritidshem för att stödja barnens allsidiga utveckling och lärande i ett långsiktigt perspektiv. Samarbetet skall utgå från de nationella och lokala mål och riktlinjer som gäller för respektive verksamhet.

Utvecklingssamtal sker i både förskola och grundskola. Inom de yngre åren har man inte barn med vid samtalen men i och med skolplikten från sju års ålder samtalar barn, förälder och skolpersonal på utvecklingssamtal. Likt inskolningssamtal är tradition grunden i förskola men i skola har man striktare regler. Det är enligt skolverket ett utvecklingssamtal per termin som ska erbjudas. Inom förskola kan man variera antalet samtal. Det är brukligt att man erbjuder föräldrar utvecklingssamtal varje termin i förskola, men det finns inte lagstadgat. I all förskoleverksamhet arbetar de professionella utifrån läroplan för förskola (1998) med strävans mål och i grundskola har arbetet uppnående mål och styrdokument enligt läroplan för grundskola (1994).

Föräldrasamtal sker hos alla yrkesgrupper i undersökningen och är även det mest frekventa samtalet över tid. Dessa samtal är spontana kontakter men även rådgivning per telefon förekommer.

Mina frågeställningar om vilka samtalsmiljöer och arenor som finns för barn och deras föräldrar, mitt resultat visar att det finns samtalsmiljöer, likt familjecentral och förskola inom alla geografiska område oavsett om barn bor på landsbygd eller i tätort. Min studie visar ökade möjligheter till medbestämmande där människor själv får välja var de vill leva och bo, hur de vill leva och vilka alternativ de väljer av till exempel barnomsorg, sjukvård och skola. Genomförande av lagstiftningen under årens lopp är mycket konstruktiv. Implementering, alltså genomförandet, har skett successivt för att insatser över hela landet ska ha liknande insatser efter barns behov och inte beroende på var i landet de lever och bor.

Ferrer (2005) anser att man måste ha en dialog mellan lagstiftaren och de som ska implementera lagen i verkligheten, så att språk och material är anpassat till verkligheten.

Denna dialog vill jag med stöd i Ferrer (2005) hävda vikten av att använda ett enkelt språk och att ha kommunikation på lika villkor är av stor vikt för att kunna förebygga och bidra med tidiga insatser till barn. De professionella använder facktermer inom yrket som försvårar kommunikation, både i samtal med föräldrar och barn. Språkliga svårigheter uppstår också mellan olika yrkeskategorier som samverkar kring barn och familj. Att använda fackliga termer i sitt dagliga språkbruk som maktmedel är förkastligt och sätter föräldrar och barn ett underläge, utan minsta möjlighet till förståelse eller dialog. Gjems (1997) skriver att de professionella yrkesutövarna måste träna sig på att bli sin egen observatör. Här i ligger en viktig del i att använda ord och begrepp som förstås och kan användas av just föräldrar på deras personliga plan.

Här vill jag visa värdet av min frågeställning kring hur tidiga och förebyggande samtal hålls i miljöer som är kända för både föräldrar och barn.

Detta inom vardagens miljöer för barn och deras föräldrar i öppen förskola, barnavårdscentral, förskola och skola. Undersökningen visar att det förekommer hembesök för att underlätta kontakten med barn och familjer som bor i glesbygden och som inte har tillgång till bil eller annan transport. Det är ett stort demokratiskt framsteg att man tillvaratar barns rättigheter (Likabehandlingslag 2006) så att alla barn får de former av stöd och insatser i vardagen och så nära hemmiljön som möjligt enligt min mening.

7.4 Svåra specialpedagogiska samtal

Undersökningen visar att stödsamtal har samtliga personal kollegialt men mestadels förekommer det med föräldrar. Stödsamtal finns inom familjecentraler enligt Berg (2006) men också inom alla område där barn och deras familjer kan få stöd av olika slag.

Krissamtal kan både ges till föräldrar, kollegor och personal men också till specialpedagogen själv. Inom både krissamtal och mobbingsamtal anser Raundalen (1997) att betoning på empati och kunskap om aggression är livsavgörande. De professionella måste kunna ha den förståelse för både empati och aggression för att kunna stödja personal, barn och föräldrar vid kriser skriver Raundalen (1997).

Undersökningsgruppen menar att mobbningssamtal främst sker i skolan för barnens del men kan även förekomma i arbetslag med anställda. Inom förskola och skola finns idag handlingsplan mot mobbning. Likabehandlingslagen (2006) har tillfört att alla har en handlingsplan mot kränkande behandling i förskola och skola. Likabehandlingslagen strävar efter att alla människor ska få sina behov tillgodosedda i sin närmiljö och att acceptans för allas lika rättigheter finns under hela livet. Här finns både tillvägagångssätt och arbetsformer för hur förskola och skola ska förebygga mobbning samt hur förskola och skola ska agera vid mobbning ärende enligt läroplan för förskolan (1998) samt läroplan för grundskolan (1994).

7.5 Specialpedagogiska utbildningssamtal

Utbildningssamtal sker med kollegor, samverkans parter, assistenter samt med annan personal inom förskola och skola. Ferrer (2005) framhåller att program behöver över tid implementeras och vara utformat på ett enkelt och lätt förståeligt språk. Inom Active Parenting av Popkin (1999) har arbetsmaterialet utformats med bok och videofilmer, där man bygger upp samtal kring videoklipp och frågeställningar i boken, detta på ett enkelt och enligt intervjupersoner strukturerat sätt. Inom Active Parenting finns kriterier för hur och

vem som får lov att genomföra utbildningen och alla utbildare måste ha genomgått utbildning med handledning och uppföljning för sin egen del.

Detta inkluderande synsätt som Active Parenting tillämpar har över tid fått gehör inom familjecentral, förskola och skola. Inkludering innebär att barn lever och deltar i sin vardagliga miljö inom familjecentralen, öppen förskola, förskola samt skola. Barnen åker inte bort till specialförskola eller skola utan är med sin årgång och/eller grupp på hemmaplan.

Det finns tvärvetenskaplig kompetens som samverkar kring barn och deras familjer. Personal arbetar medvetet och lösningsfokuserat för att ge barn möjligheter att vara inkluderade i arbete på familjecentral, förskola och skola. Jag kan i dessa omständigheter se att intervjupersonerna i likhet med Berg (2006) menar att vi försöker söka friskfaktorer istället för som tidigare riskfaktorer.

Resultatet av de kvalitativa forskningsintervjuerna visar att man arbetar liknande Bateson (1998) där hans sociala system teori med kommunikation och relationer. Exempelvis hävdar intervjupersonerna att sociala nätverk och kollegor utvecklar arbetet kontinuerligt. Var och en av de professionella samverkar genom samtal av de slag som finns skrivet om i detta forskningsarbete. Samtliga intervjupersoner arbetar med samtalsformer över tid och utvecklar sin egen kapacitet efter erfarenheter och reflektioner. Deras erfarenheter i yrket visar att social systemteori, där samtal hänger samman med alla tidigare samtal ger erfarenhet och kunskap som ofta är så kallad "tyst kunskap". "Tyst kunskap" likt det resultat som både Bladini (2004) och Berg (2006) beskriver i sin forskning.

7.6 Miljöer för samtal

Inom alla dessa miljöer där barn vistas dagligen alltså inom mödravårdscentral, barnavårdscentral, familjecentral, öppen förskola, förskola och skola, finns enheter där de professionella ser till ett avgränsat problemområde. De arbetar med en sorts problem men jag hoppas och tror emellertid att alla indelningar, fack eller åldersgrupperingar på sikt borde ha tillgång till en mänsklig instans med tvärvetenskapliga förtecken som liknar den som utarbetas inom familjecentral och folkhälsoinstitutet.

Inom den tvärvetenskapliga verksamhet som mitt resultat speglar finns kompetenser hos yrkesutövare inom alla de befintliga yrkeskategorierna och de har en grundläggande människosyn där demokrati, inkludering och helhetssyn med samverkan bedrivs.

Jag vill med stöd i mitt resultat visa i riktning mot att samordning av våra resurser både mänskligt och ekonomiskt sett bör ske genom att professionella samverkar. De kan skapa nätverk där kompetenser delges varandra och de professionella utvecklar verksamheter. I dessa nätverk finns helhetssyn med generella, alltså förebyggande insatser och riktade insatser, som sker över tid.

Intervjupersonerna har en god kompetens och en insikt om de teorier och den forskning som bedrivs vad det gäller samtalsformer men också en stor medvetenhet om forskning kring barn och barns behov. Detta syns i det intresse som de intervjuade har av att delta i kompetensutveckling, studera vidare och fortbilda sig efter sin grundutbildning vid högskola samt via aktivt deltagande inom nätverk.

Det som lagstiftare eftersträvar inom sitt område som främst berör barn, alltså barnhälsovård, socialtjänst, förskola och skola avsett med uppsökande verksamhet och tvärsektorielt arbete med förebyggande och tidiga insatser sker enligt min undersökning. Både kontinuerligt över tid genom Regler för målstyrning (2005) som påvisar helhetssyn och föräldrasamverkan över tid. Genom generella insatser till föräldrar med inkluderande arbetssätt där alla barn deltar nu och vidare upp i vuxen ålder (Likabehandlingslag 2006). Alla barn och familjer erbjuds samtalsstöd och bemöts så som deras situation kräver, för att nå en optimal utveckling och positiv förändring i sin hemmiljö.

Mitt forskningsresultat kan med stöd i social systemteori, som anser att allt hänger samman och att vi behöver en tvärvetenskaplig arena, inom samverkan kring tidiga och förebyggande insatser för barn. Alla de professionella och barnets föräldrar behöver varandras kompetenser. Alltså både inom olika yrke med den samlade kompetensen som ger ett bättre stöd. Detta stöd blir en trygghet för barn och deras föräldrar när man kan ha flera olika kontakter med personal vid en familjecentral, förskola eller skola.

Samtidigt behöver människor uppleva en atmosfär av att kunna delta, påverka, samarbeta och förändra sin livssituation med stöd av samtal hos de yrkesutövande som finns att tillgå i vardagens liv och i den trygga hemmiljön. I undersökningen strävar de professionella efter att behandla alla med respekt och värdegrunden är tydlig både i undersökningen och i vår skollag, läroplan för förskola (1998), i läroplan för skola (1994) och i likabehandlingslagen (2006).

I undersökningen ser jag att de professionella både på det egna planet, alltså inom sitt yrke, ökar sin kompetens efter att samverkan sker med andra yrkesprofessioner. Det sker på en tvärsektoriell arena. På denna arena arbetar de professionella för barnets bästa inom den inkluderande och demokratiska process där man strävar efter att samverka med barnets föräldrar för att tillgodose barnets behov och ge dem goda utvecklingsmöjligheter.

Inom den samverkansform som utvecklas genom samtal och ett gemensamt synsätt med en gemensam grundläggande demokratisk människosyn precis som lagstiftarna eftersträvar, vill jag knyta an till Åm (1993) som skriver om lek som kommunikation.

...den som ser leken som en droppe som sprider många ringar omkring sig har funnit en skatt och vägen dit var att hitta tillbaka till sin egen lekfullhet (a.a., s. 87)

Leken förebådar de processer som möjliggör kreativ användning av symboler och språk vilka successivt införlivas som ett allt mer utvecklat och komplicerat tänkande, det slags tänkande som gör oss till självständiga människor. När vi löser konflikter eller uppfinner konstruktioner sker detta i tankens lekande innanför pannbenet (a.a., s 88)

Bateson (1998) med sin teori om att alla sociala system hänger samman visar sig aktuell i mitt resultat. Samtal hänger samman utan att de professionella är medvetna om det alla gånger. De professionella arbetar både enskilt och i grupper som kallas team eller arbetslag och jag ser tydligt hur de alla hänger samman.

De samtal som sker individuellt påverkas av att arbetslag/team har tid att reflektera och tänka tills nästa samtal sker. Under tiden sker reflektion och nya samtal som i sin tur hänger samman med tidigare samtal. Det är på detta sätt jag ser hur erfarenhet och kompetenser utvecklas genom samtal både för de professionella, för föräldrar och kollegor i nätverk.

7.7 Resultatkonsekvenser för praktiken

Inom de tre verksamheternas område, barnhälsovård, socialtjänst och skola har vi också kunnat se vinster i form av kunskapsutbyten, kompetensutveckling, tvärspektoriell forskning och en gemensam grundsyn. I denna gemensamma mänskliga grundsyn märker jag ett nytänkande kring barn och barns utveckling och miljöer. Specialpedagogen letar inte fel på barn och försöker inte hitta diagnoser. Istället arbetar de professionella tillsammans med föräldrarna för att försöka hitta möjligheter och lösningar för barn. Detta arbetssätt med samtal ger både mänskliga vinster i form av trygghet, utvecklingsmöjligheter och inkludering.

Genom att inte leta efter fel på barn, som tidigare varit vanligt, utan att försöka finna möjligheter ges barn och deras familjer tillfällen att må bättre och känna mindre skuld känslor och skam. Det märks tydligt inom verksamheter där de generella insatserna och öppna insatserna finns. Inom ramen för dessa verksamheter finns en kreativ skapande lust och ett öppet samtalsklimat. De professionella vågar samtala om både problem och svåra frågeställning i dialogform. Samtal leder ofta till insikt och samtalsledare eller samtalsparter, alltså de professionella yrkesutövarna, ger stöd och leder ett lösningsfokuserat samtal som skapar ett öppet klimat.

I dessa miljöer där människor möts av öppenhet så vågar föräldrar fråga, undra, göra ställningstagande, utvecklas som person och förälder samt tillgodogöra sig nya kunskaper och insikter kring sig själva och sitt barn. Eftersom denna öppenhet eftersträvas och skapas redan då det nyfödda barnet kommer i kontakt med barnmorska, distriktsjuksköterska och förskollärare. Denna form för förebyggande insats, är alltså generell och inkluderar alla barn.

De riktade, alltså de så kallade tidiga insatserna ges till barn och föräldrar som behöver en riktad insats. Det är en insats i form av samtal, stöd eller råd av olika slag och den tidiga insatsen sker i samma miljö som de förebyggande, alltså generella insatserna.

Genom att skapa en miljö där alla ses har man vid familjecentralerna jag besökt haft en närmast hundra procentig uppslutning och detta över tid, från det nyfödda barnets första levnadsvecka och fram till skolstarten. Här har de professionella en arena där samtliga verksamheter inom barnhälsovård, socialtjänst och förskola når ut med sin förebyggande verksamhet och de tidiga specialpedagogiska insatserna erbjuds barn och föräldrar genom samtal av de slag som forskningen visat bland annat av Berg (2006) som skriver om samtalskontakter:

Den användes ofta till att utse och förmedla kontaktfamiljer
ibland till att placera barn i familjehem och att göra
det oftare med familjens medverkan än tidigare (a.a., s.60).

Specialpedagogen i förskoleåldrarna arbetar i en miljö med både förebyggande utbildningssamtal, råd, stöd och direkta insatser i form av rådgivningssamtal, handledning till personal och föräldrar. Det kan leda till andra insatser. Andra insatser är att remittera till specialister av olika slag och arbetet sker tillsammans med föräldrarna. Föräldrarna ger intryck av tillit och trygghet som samverkan skapar. Sedan kan arbetet utvecklas vidare tillsammans med skolan kring barn i behov av specialpedagogiska insatser över tid.

De professionella måste vara medvetna om att arbetssättet med att samverka sker tillsammans med föräldrarna och att all samverkan tar tid, både vad gäller upparbetandet inom själva yrkesutövningen och att implementera den i vardagen hos föräldrar. När föräldrarnas medvetenhet om resurser och stöd som de har tillgång till i vardagen ökar är det av stor vikt att resurser och stöd finns tillgängligt och öppet. Detta arbetssätt kräver en helhetssyn på barn, från 0 till 18 år där man tillhandahåller den service och det förhållningssätt som grundlades redan hos barnmorskan.

Jag anser att mitt resultat visar att en viktig del är gemensam kompetensutveckling och reflektions tid tillsammans för de yrkesutövande, för att skapa goda samarbetsmöjligheter. Samarbetsmöjligheter inom de verksamheter som arbetar med tvärvetenskap och inom varandras specifika yrkesområden.

Det är med stor tillförsikt jag ser att socialstyrelse, riksdag och regering genom Josefsson (2007) har lagt fram förslag till en tvärspektoriell samverkan inom område som berör strategi för samverkan i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa.

Målet för samverkan är att barn ska få stöd och skydd utifrån en helhetssyn och i ett tidigare skede av en ogynnsam utveckling. Så väl en nationell som en lokal strategi för samverkan förutsätter styrning, struktur och samsyn där alla delar är lika nödvändiga. Strukturer uppnås med verktyg som riktlinjer, handlingsplaner, samordnarfunktioner, samverkanskompetens, tydlig struktur för sektorsövergripande möten samt regelbunden uppföljning. Samsynen förutsätter mötesplaster mellan de professionella och en gemensam kompetens utveckling, med målet att uppnå tillitsfulla relationer och ett gemensamt förhållningssätt (Josefsson 2007).

7.8 Kritisk granskning samt förslag till fortsatt forskning

Det finns säkert fler erfarenheter kring tidiga och förebyggande specialpedagogiska samtal i forskningsvärlden över. Detta forskningsarbete baserar sig på forskning som sker och har skett i västvärlden och där jag är medveten om att mitt synsätt och min livsvärld präglar mig och de intervjusamtal som jag haft med de professionella.

Det har varit svårt att intervjua personer som arbetar inom samma eller liknade yrkesutövning som jag själv arbetat och arbetar inom. I intervjusvar blir det lätt antaganden, tyst kunskap om gemensamma förgivettaganden och därför har jag varit noga med att följa intervjuguide och ha intervjusamtal kring frågeställningar i denna (Bilaga 1).

Urvalet av intervjupersoner är gjort beroende på erfarenhet i yrket, geografiskt fördelat inom landsbygd och tätort. Detta bidrog till att storstadsområde inte är med i resultatet och den geografiska spridningen är inom Sverige.

I genomgången av materialet blev det påtagligt att intervjupersoner ofta svarar på frågor utifrån intervjusvar och att de professionella sällan säger jag, de använder uttrycket ”man”. Det är först när frågor ställs på sin spets som intervjupersoner svarar ”jag tycker” eller ”jag gör”.

Undersökningen för fram det perspektiv som ges från kvinnor mellan 35 och 62 år som arbetar och arbetat hela sina yrkesverksamma liv med barn, föräldrar och relationer, detta mestadels i västvärlden. Intervjupersonerna som bidragit med sina kunskaper och erfarenheter är alla födda i Sverige.

Resultatet i min forskning utmynnar i nya frågor att forska kring. Det vore intressant att se vilka samtalsformer som forekommer inom tidiga och forebyggande specialpedagogiska samtal i storstader. Vidare hade varit av varde att belysa hur andra länders professionella yrkesutövare arbetar med specialpedagogiska samtal. Det vore också intressant att se hur samtalsformer utvecklas över tid.

8 REFERENSER

- Alver, B. & Öyen, Ö. (1998). *Etik och praktik i forskarens vardag*. Lund: Studentlitteratur.
- Alveson, M. & Sköldberg, K. (1994). *Tolkning och reflektion*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersen, J. & Weiss, S. (1994). *Handledning i barnomsorgen*. Lund: Studentlitteratur.
- Backman, G. (1998). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.
- Bateson, G. (1998). *Mönster som förbinder*. Stockholm: Mareld.
- Berg- Wikander, B. (2006). *Familjecentralen*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Berglund, L. (20061017). Föreläsning vid Malmö högskola.
- Bladini, K. (2004). *Handledning som verktyg och rum för reflektion*. Karlstad: Universitet tryckeriet.
- Bäckström, L. (2006). *Barn i bon*. Kristianstad: Kristianstad högskola.
- Ferrer- Wreder, L. (2005). *Framgångsrika preventionsprogram för barn och unga*. Kristianstad: Förlagshuset Gothia.
- Folkman, M-L. (2003). *Barn som inte leker*. Stockholm: Runa förlag.
- Gjems, L. (1997). *Handledning i professionsgrupper*. Lund: Studentlitteratur.
- Holme, I. (1997). *Forskningsmetodik: Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.
- Josefsson, B. (2007). *Strategi för samverkan i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa*. Socialstyrelsens hemsida. www.socialstyrelsen.se
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lansheim, B. (20061031). Föreläsning vid Malmö högskola.
- Lpfö 98. *Läroplan för förskolan*. (1998). Ödeshög: Fritzes förlag.
- Lpo 94. *Läroplan för grundskolan*. (1994). Ödeshög: Fritzes förlag.
- Persson, S. (2005). *Handledningens dilemma och möjligheter*. Lund: Studentlitteratur.
- Popkin, M. (1999). *Aktivt föräldraskap*. Malmö: Intergraf.
- Raundalen, M. (1997). *Empati och aggression*. Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket. (2006). *För arbetet med att främja likabehandling*. Stockholm: Fritzes förlag.

Skolverket. (2007). *Regler och mål dokument*. Skolverkets hemsida. www.skolverket.se

Skolverket. (2007). *Regler för målstyrning – Förskolan*. Värnamo: Fälth & Hässler.

Vetenskapsrådet. (1990). *Forskningsetiska principer*. Stockholm: Gotab. Vetenskapsrådets Internetbokhandel. www.vr.se

Åm, E. (1993). *Leken ur barnets perspektiv*. Stockholm: Natur och Kultur.

9 BILAGA 1

INTERVJUGUIDE

BAKGRUNDSFRÅGOR

- utbildning
- antal år i yrket
- hur ser din yrkesverksamhet ut idag
- handledning inom yrket och för dig som yrkesverksam

SAMTAL

- vad tänker du på när vi säger ordet samtal
- vilka olika samtals former använder du inom ditt yrke
- vilka specialpedagogiska insatser använder du dig av i yrket
- hur sker förebyggande och tidiga insatser i praktiken
- finns det handledning för dig som arbetstagare, hur ofta och vilken typ

MILJÖN

- i vilken miljö har du samtal
- hur är miljön utformad
- hur är tillgängligheten
- hur känner du dig i miljön du har samtal i

TID

- hur ofta har du samtal som du planerar och genomför
- vilka former av samtalsmetoder använder du dig av (handledning, lösningsfokuserade samtal, grupper, enskilda samtal, rådgivning)
- vilken typ av samtal är mest frekvent förekommande

SAMVERKAN

- vem/vilka yrkeskategorier samverkar du med
- hur vill du vidareutveckla samverkan kring specialpedagogiska insatser
- framtidsvisioner

